

1495 m. Aleksandras (1492–1506) pradėjo vykdyti monetų reformą ir nukaldino modernius pusgrašius ir denarus. Reformą tęsė Žygimantas Senasis – 1508 m. jis pirmą kartą pažymėjo pusgrašiuose kalimo datą, o 1535–1536 m. nukaldino pirmąjį lietuvišką grašį. Jis taip pat pirmą kartą Vyčio skyde pavaizdavo dvigubą kryžių ir taip baigė kurti LDK herbą Vytį.

Lietuviškos
kolekcinės
monetos

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

LDK žemės iždininkų ženklai monetose	
LDK žemės išdininkas	Ženklas
Jonas Glebavičius	☼
Teodoras Skuminas Tiškevičius	☼
Dimitras Chaleckis	⤴
Andrius Zavišas	☼
Jeronimas Valavičius	⬆ HW
Kristupas Naruševičius	⬆
Mykolas Gedeonas Tryzna	⬆
Vincentas Gonsievskis	☼
Jeronimas Kryšpinas Kiršenšteinas	☼ KE
Benediktas Sapiega	☼
Liudvikas Konstantinas Pociejus	☼

Ypač žymus LDK monetų kalybos novatorius buvo Žygimantas Augustas (1544–1569). 1545 m. Vilniuje, Vokiečių gatvėje, jis atidarė modernią monetų kalyklą, joje dirbo meistrai iš Vakarų Europos. Lietuviškos monetos tapo paklausios, nes jų sidabro praba 20 proc. viršijo Lenkijos analogiškų monetų prabą. Siekdamas palengvinti lietuviškų pinigų keitimą į lenkiškus, Žygimantas Augustas nukaldino neįprasto nominalo monetų: pusdenarių, dvidenarių, dvigrašių, keturgrašių. Kartu jis kaldino pusgrašius, grašius, trigrašius, šešiagrašius, talerius (30 grašių). 1545 m. jis pirmasis nukaldino monetą su savo portretu, 1547 m. – pirmąją LDK aukso monetą floriną, 1562 m. – pirmąjį aukso portugalą (10 florinų). 1562 m. trigrašiuose pirmą kartą pavaizduotas LDK Vilniaus kalyklos valdytojo Gabrieliaus Tarlos ženklas – kirvis. Vėliau LDK monetose kalyklos ir išdo pareigūnų heraldiniai simboliai tapo privalomi.

1569 m. pasirašius Liublino sutartį, Lietuvos ir Lenkijos monetų herbai turėjo būti suvienodinti. Tai įvykdė Steponas Batoras (1576–1586). 1580 m. išleidus Ordinaciją, Lenkijos Erelis ir Lietuvos Vytis pradėti vaizduoti greta. Steponas Batoras įvedė naujo nominalo smulkia monetą – šilingą, ji buvo lygi 1/3 grašio. Jo sukurtą monetų sistemą perėmė Žygimantas Vaza (1588–1632), tik ją papildė pusantrkais, 1, 5 ir 10 aukso dukatų reprezentacinėmis monetomis.

Išskirtinis Jono Kazimieros Vazos (1648–1668) monetų kalybos bruožas – infliacinių vario šilingų kalyba, vykdyta net šešiose kalyklose 1660–1666 m. Jis įvedė naujų nominalų monetas – ortus (18 grašių) ir pusdukačius. 1666 m. Vilniaus kalykla dėl nerentabilumo buvo uždaryta.

Paskutinės LDK monetos – šešiagrašiai – Karaliaučiuje ir Maskvoje kaldinti Fridricho Augusto Sakso 1706–1707 m., vykstant Šiaurės karui.

Prof. habil. dr. Stanislovas Sajauskas

50 EURŲ MONETA, SKIRTA MONETŲ KALYBAI LIETUVOS
DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE

Aukso Au 999
Kokybė „proof“
Skersmuo 22,30 mm
Masė 7,78 g

Briaunoje užrašas:
MONETA LITUANIAE MONETA LITUANIAE

Grafinio projekto autorius Liudas Parulskis
Gipsinio modelio autorius Giedrius Paulauskis
Tiražas 5 000 vnt.
Išleista 2015 m.

Informacija Lietuvos banke
Tel. (85) 268 0316
El. p. gpt@lb.lt
www.lb.lt

LIETUVOS MONETŲ KALYKLA
Monetos nukaldintos
UAB Lietuvos monetų kalykloje
www.lithuanian-mint.lt

Lietuviškos kolekcinės monetos
© Lietuvos bankas, 2014
Monetų fotografai Arūnas Baltėnas ir Stanislovas Sajauskas
Dizaineris Liudas Parulskis

Leidinyje panaudotos Domininko Kaubrio kolekcijoje esančių monetų nuotraukos, vaizdinė medžiaga iš Stanislovo Sajausko asmeninio ir Lietuvos banko Pinigų muziejaus archyvų.

Išleido Lietuvos bankas, Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius
Spausdino UAB „LODVILA“, www.lodvila.lt

50 EURŲ MONETA, SKIRTA MONETŲ KALYBAI LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE

Monetų kalyba Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

Manoma, kad ankstyviausios LDK valstybinės monetos yra PEČAT tipo pusgršiai, pradėti kaldinti valdant Jogailai Algirdaičiui. Būdingas jų požymis yra heraldinis simbolis – ietigalis su kryžiumi. Tiksliai datuojami Jogailos denarai, kurių vienoje pusėje pavaizduotas dvigubas kryžius ant skydo, siejamas su didžiojo

Didžiojo Jogailos antspaud fragmentas su nukautu slibinu

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) poreikis turėti savų monetų atsirado XIV a. antrojoje pusėje, 1362 m. Algirdui prie Mėlynųjų Vandenų sumušus Aukso ordos totorius ir užėmus Kijevo Rusiją. Po šios pergalės tarp Aukso ordos ir Vakarų atsirado tam tikra saugumo zona, sustabdytas totorių veržimasis į Vakarų Europą ir atverti LDK prekybiniai keliai į Čekiją, Vengriją ir Lenkiją.

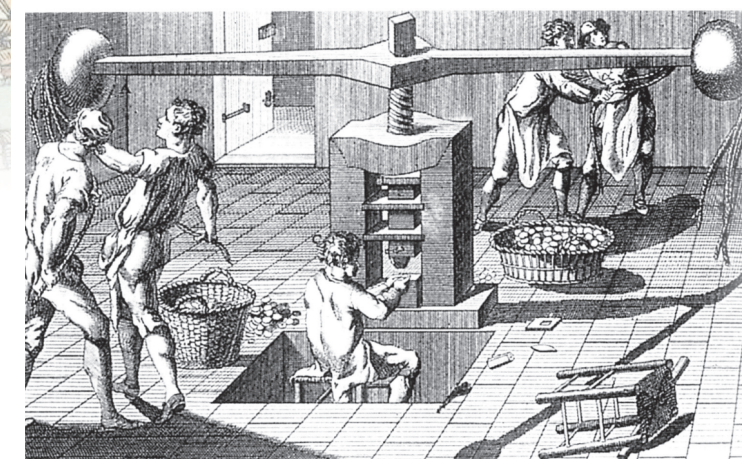
LDK monetų sistema. Seniausia LDK monetų sistema buvo priderinta prie Vakarų Europoje dominavusio Prahos grašio. Savų pinigų visų pirma prireikė Kijevo kunigaikščiui Vladimirui Algirdaičiui. Jis pradėjo kaldinti sidabro denarus, lygius 1/10 Prahos grašio. O pirmosios valstybinės monetos, kaldintos XIV a. 4-ajame ketvirtyje sostinėje Vilniuje – apie 1 g masės PEČAT tipo monetos, rastos Šančių lobyje, – prilygo 1/2 Prahos grašio. XIV a. pabaigoje dėl infliacinių procesų LDK denarų masė ir sidabro praba mažėjo kartu su Prahos grašiu, iki masės nusistovėjo tarp 0,3 ir 0,5 g.

LDK monetų gamybos technologija. Pirmosios LDK monetos buvo kalamos primityviu rankiniu būdu, iškerpant iš sidabro lakšto ruošinius (pusgršiai) arba atkirstuose ir suplotuose sidabro vielos gabaliukuose (denarai). XV a. pab.–XVI a. Vilniaus kalykloje įvaldyti sraigtiniai ir itin našūs valcavimo presai.

Monetų dizainas. LDK ankstyviausių monetų dizainui būdingi heraldiniai motyvai. Kai legendų nėra arba dėl ruošinio mažumo legendų nepavyko iškalti, abiejose denarų pusėse vaizduojami heraldiniai simboliai dažnai yra vienintelis informacijos apie denarus šaltinis. Kaip privalomas dizaino elementas beveik visose LDK monetose vaizduojamas monetą išleidusio valdovo asmeninis ženklas (herbas) arba vytis – valdovas, pavaizduotas kaip raitelis ant žirgo su ietimi arba kalaviju. XVI a. vytis, pavaizduotas ant skydo, tampa LDK herbu Vyčiu. Vytis Lietuvos herbas tebėra iki mūsų laikų ir yra vienas seniausių valstybės herbų Europoje.

XVI a. Vilniaus plano fragmentas. Franso Hogenbergo (apie 1535–1590) vario raizynys iš Georgo Brauno atlaso „Civitates Orbis Terrarum“ (Kelnas, t. 3, 1581).

Monetų gamyba sraigtinu presu

Lietuvos kunigaikščio Jogailos vedybomis ir LDK krikštu 1386 m. Antroje Jogailos denarų pusėje galimi kelių tipų heraldiniai simboliai: valdovas ant žirgo, ginkluotas ietimi arba kalaviju, ietigalis su kryžiumi, slibinas. Pastarieji du heraldiniai simboliai yra šv. Jurgio atributai, nes po Lietuvos krikšto Jogaila, kuris jautėsi esąs pagonybės, kaip blogio, nugalėtojas, didžiajame antspaudė esančiame LDK herbe pavaizduotas šv. Jurgio poza, o po Vyčio kojomis iškaldintas nukautas slibinas bei ietigalis.

1382–1392 m. LDK valdant Jogailos vasalui Skirgailai, kurio asmeninis herbas yra liūtas, buvo kalami denarai su liūtu, virš kurio pavaizduotas vasalinio pavaldumo ir ištikimybės suverenui ženklas – sudėtingas dviejų širdžių konfigūracijos „neatrisamas“ mazgas. Kitoje šių denarų pusėje vaizduotas arba Jogailos asmeninis herbas – dvigubas kryžius skyde, arba karūnuotas portretas.

Vytautui Kęstutaičiui 1392 m. užėmus LDK sostą, dideliu tiražu pradėti kalti denarai su jo dinastiniu ženklu – Gediminaičių stulpais. Antroje denarų pusėje taip pat pavaizduotas ietigalis su kryžiumi. Toks dizainas pasirinktas diplomatiniais sumetimais. Ietigalis su kryžiumi, kaip šv. Jurgio ir krikščionybės simbolis, turėjo visai Europai „skelbti“, kad LDK yra katalikiška valstybė ir kad agresyvūs Vokiečių ordinas elgiasi negarbingai, netgi po 1410 m. pralaimėto Žalgirio mūšio tebešaukdamas riterius į kryžiaus žygius prieš Lietuvą. Tikslas buvo pasiektas, kai Lietuvą pripažino Šventasis Sostas, o 1422 m. Melno taika Nemunu buvo nustatyta siena tarp Lietuvos ir Vokiečių ordino. Tuo laiku LDK heraldikoje ietigalis su kryžiumi nustotas naudoti. Vytauto valdymo pabaigoje denaruose su vyčiu ir Gediminaičių stulpais LDK monetose pirmą kartą atsirado gotikinės lotyniškos legendos fragmentas – valdovo krikšto vardo (Aleksandras) monograma. Vėliau tokį denarų dizainą naudojo Švitrigaila (Boleslovas) ir Kazimieras.